

способу життя, – зазначає О.Яременко, – дають змогу людині протягом життя підтримувати своє здоров'я на належному рівні, протистояти негативним впливам, небезпечним для здоров'я, приймати правильні рішення щодо власного способу життя” [3, с.148].

Висновки та перспективи подальших досліджень. В процесі формування умінь і навичок здорового способу життя особистості необхідно враховувати три основні валеологічні взаємопов'язані елементи: валеологічну освіченість, валеологічну свідомість, валеологічну поведінку. При цьому інформація про здоров'я й способи його збереження впливає на розвиток свідомості особистості, визначає її ставлення та поведінку. Виходячи з цього, валеологічна освіта школярів має на меті створення інформаційного середовища, яке забезпечило б їм можливість пізнання себе і своїх фізичних, фізіологічних, інтелектуальних особливостей, створило б умови для пошуку шляхів збереження й зміцнення здоров'я. Подальшого вивчення і розвитку потребують такі питання: особливості особистісно орієнтованого підходу до формування вмінь і навичок, що зберігають і зміцнюють здоров'я; зміст, форми і методи формування здоров'язберігаючих умінь і навичок в учнів різних вікових груп закладів інтернатного типу.

Література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
2. Словник із соціальної педагогіки / авт.-уклад.: Тетяна Олександрівна Логвиненко, Ніна Василівна Гордієнко. Дрогобич: Посвіт, 2007. 160 с. (Серія “Б-ка соціального педагога”; вип. 7).
3. Формування здорового способу життя молоді: проблеми, перспективи / О. Яременко, О. Балакірева, О. Вакулєнко та ін. К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2011. 207 с.
4. Харченко С.Я. Соціально-педагогічні технології: навч.-метод. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / С.Я. Харченко, Н.П. Краснова, Л.П. Харченко. Луганськ : Альма-матер, 2005. 552 с.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК МЕТОД ВИЯВЛЕННЯ ДІТЕЙ З ОЗНАКАМИ СОЦІАЛЬНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ

И.В. Вовк,
науковий керівник Е.П. Демченко
Україна, Сумська область, г. Глухов,
Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка

Феномен обдарованості є достатнього розробленим в психології, педагогіці, соціальній педагогіці на рівні теорії. Відомими зарубіжними й вітчизняними вченими запропоновано моделі обдарованості, розкрито природу цього явища, досліджено структуру й визначено види обдарованості. Під обдарованістю часто розуміють якісне своєрідне поєднання здібностей, від якого залежить можливість досягнення особистістю успіху в діяльності. Тому багато досліджень спрямовано на вивчення певних здібностей: технічних (О. Зазимко), літературно-творчих (В. Коваленко), образотворчих (В. Антоненко, О. Завгородня), музичних (В. Колосок, С. Науменко), соціальних (О. Власова) тощо) чи конкретному виді обдарованості (інтелектуальній (М. Смульсон, О. Виноградов), академічній (Д. Корольов), творчій (О. Моляко), технічній (О. Зазимко, Р. Семенова), лідерській (Д. Сиск, Дж. Фельдхьюсен) тощо.

Усе частіше предметом зарубіжних і вітчизняних досліджень (А. Амінов, О. Власова, К. Ебромс, Г. Кісельова, Б. Кларк, О. Савенков, Д. Ушаков, К. Хеллер, Т. Хрустальова та ін.) стає феномен соціальної обдарованості. Однак, аналіз наукового фонду, присвяченого проблемі різних видів обдарованості, показує, що соціальна обдарованість є найбільш суперечливою та залишається недостатньо дослідженою порівно з іншими видами.

Окремі дослідники [4], посилаючись на відсутність специфічних задатків, які б генетично обумовлювали розвиток соціальних здібностей, ставлять під сумнів доречність виділення соціальної обдарованості як окремого виду. Також деякі вчені ототожнюють соціальну, організаторську і лідерську обдарованість, не зосереджуючись на розкритті специфіки кожної з них. Окрім цього, психолого-педагогічному обігу використовується декілька термінів: соціальний інтелект (Т.Хант, Е.Торндайк, Дж.Гілфорд, Д.Ушаков), соціальна компетентність (Л.Петровська, О.Савенков), комунікативна компетентність (О.Бодальов), соціальна самореалізація (А.Коняєва), соціальні здібності (О.Власова, Л.Попова), синтезований інтелект (П.Болтс) тощо. Такі феномени є близькими за своєю природою та сутністю, вони взаємоперетинаються та взаємонакладаються, більшою чи меншою мірою проявляючись у діяльності соціально обдарованої особистості.

Важливим напрямом психолого-педагогічних досліджень учених є висвітлення специфіки розгортання параметрів і ознак обдарованості в дитячому віці (Д.Богоявленська, Н.Лейтес, А.Матюшкін, О.Моляко, О.Музика, В.Панов, В.Шадриков, В.Юркевич, Є.Яковлева, В.Ясвін та ін.)

Пори те, що в психолого-педагогічному дискурсі започатковані спеціальні дослідження обдарованості та розвитку здібностей дітей дошкільного віку (І.Біла, І.Бурлакова, Л.Венгер, О.Дьяченко, О.Запорожець, Коломинський, К.Крутій, О.Кульчицька, Н.Под'яков, Л.Терещенко та ін.), найбільшої уваги, на наш погляд, потребує проблема якомога раннього розпізнання потенційних можливостей обдарованих дітей. Важливим завданням також є забезпечення їм психологічного й соціального-педагогічного супроводу протягом усього періоду навчання обдарованих у закладах освіти з метою найбільш повного розвитку їхніх здібностей і талантів.

Справедливо зазначав І.Зязюн [3], що майбутніх академіків «треба шукати в пісочниці», тобто в дошкільних навчальних закладах. Поділяючи думку вченого, вважаємо, що дітей будь-якого виду обдарованості необхідно виявляти вже в ранньому віці, коли починають проявляти перші ознаки здібностей і обдарованості. На нашу думку, що дошкільний вік є сприятливим для виявлення соціально обдарованих дітей, майбутніх лідерів, керівників, управлінців.

Прикладом для цього може слугувати позитивний зарубіжний досвід з пошуку та розвитку обдарованих дітей, починаючи з дошкільного віку, який склався в США, Японії та багатьох країнах Західної Європи. Цінними є також започатковані білоруськими вченими (Я.Коломинським, О.Панько та ін.) наукові розвідки, спрямовані на пошук ефективних методів ранньої діагностики соціальної обдарованості та шляхів розвитку соціально обдарованих дітей дошкільного віку.

Апелюючи до позиції Р.Богоявленської [], вважаємо, більш коректним стосовно дошкільників є використання терміну «дитина з ознаками соціальної обдарованості» замість «соціально обдарована дитина». Оскільки, завдяки більш сприятливим умовам соціалізації, правильному сімейному вихованню, різнобічному й систематичному спілкуванню дитини з батьками, іншими членами родини та однолітками, в неї може бути сформовано активний словниковий запас, розвинене мовлення та соціальні здібності, вищі від норми біологічного віку. Такі діти порівняно з іншими достатньо комунікативні, безпосередні, легко вступають у контакт з ровесниками й дорослими, активні в сюжетно-рольовій грі, виявляють ініціативу й лідерство тощо.

Тому, з одного боку, не варто поспішати ідентифікувати таку дитину як соціальну обдаровану. Але, другого боку, рання ідентифікація дитини з ознаками соціальної обдарованості дозволить забезпечити їй умови для своєчасного й успішного старту з розвитку відповідних здібностей і якостей, забезпечити їй психологічний і соціально-педагогічний супровід.

Передумови для розвитку соціальної обдарованості закладені вже в середньому дошкільному віці, коли в дітей починає активно формуватися самосвідомість, виникає потреба в спілкуванні, розширюються соціальні контакти, проявляються комунікативні та лідерські здібності. Дошкільники з такими здібностями виступають ініціаторами різних дитячих справ, ігор. Вони відзначаються вміннями висловлювати пропозиції та приймати їх від товаришів, помірно високою самооцінкою без виявів хвалюватості, зарозумілості, заздрощів. У таких дітей добре розвинуте мовлення, здатність до розподілу обов'язків відповідно можливостей та інтересів кожного. Соціально обдаровані діти вміють контролювати дотримання правил порядку, вирішувати суперечливі питання і конфлікти без втручання дорослого, оцінювати ставлення партнерів до дорученої справи. Дошкільне дитинство є найбільш сприятливим для становлення емоційної складової соціальної обдарованості, самодіяльності, здатності до ідентифікації, співпереживання, приєднання тощо.

Тому необхідно обов'язково спостерігати за дітьми з ознаками соціальної обдарованості, створювати їм сприятливе комунікативне поле для розвитку соціальних здібностей і лідерських якостей в контексті наступності роботи дошкільного навчального закладу й початкової школи. У сучасній психології та психодіагностиці розроблено комплекс діагностичних процедур для вивчення й оцінки різних сторін особистості дитини, діагностики різних сторін соціального розвитку дошкільника: вивчення комунікативних умінь (В.Богомолів), вивчення вільного спілкування (Г.Урунтаєва), методика «Секрет» («Подарунок») (Т.Репіна, модифікація Т.Антонової), методика «Сюжетні картинки» (модифікація Р.Калініної) тощо.

У дослідженнях останніх років все більша увага приділяється педагогічній діагностиці як основі конструювання освітнього процесу, в тому числі в напрямку соціально-морального розвитку дошкільника. Однак велика частка яких є складними у використанні й потребує спеціальної підготовки і кваліфікації, тому використовується переважно практичними психологами.

У процесі виявлення дітей з ознаками соціальної обдарованості, в першу чергу, доцільно звертати увагу на доступні для вихователя методи психолого-педагогічних досліджень: спостереження, бесіду, анкетування тощо. Зокрема, на значенні спостереження на перших етапах ідентифікації обдарованих ідей наголошує О.Марінушкіна, яка наводить наступний алгоритм психодіагностичного обстеження дитини, який включає: спостереження; анкетування дорослих, вихователів, батьків; використання спеціальних діагностичних методик, що оцінюють загальний рівень розвитку дітей під час групового обстеження; проведення спеціальних діагностичних методик, що оцінюють рівень розвитку пізнавальної активності та здібностей під час індивідуального обстеження.

Спостереження більшою чи меншою мірою присутнє в педагогічній діяльності кожного вихователя-практика. Під час виконання режимних моментів, на заняттях і прогулянках, під час ігор і спільних прав педагог мимовільно спостерігає за поведінкою дітей в різних ситуаціях. Однак не будь-яке спостереження є методом психолого-педагогічного дослідження. Науковим методом воно стає в тому випадку, якщо передбачає цілеспрямоване і планомірне вивчення педагогом психічних особливостей вихованців, що виявляються в їхній діяльності й поведінці, на основі безпосереднього сприйняття в процесі створення виховних ситуацій, результати якого фіксуються й аналізуються педагогом.

Не дивлячись на те, що спостереження є одним з найбільш використовуваних і універсальних наукових методів саме у масовій виховній практиці, воно є достатньо складним, має свої особливості й умови продуктивності. Використовуючи метод спостереження під час створення виховних ситуацій, необхідно дотримуватися низки вимог.

Насамперед, чітко визначити мету й завдання спостереження, яке буде проводиться під час створення виховних ситуацій. Зокрема, під час спостереження, спрямованого на виявлення дітей з ознаками соціальної обдарованості, вихователь повинен звертати увагу на такі поведінкові й емоційні прояви:

- з яким настроєм дитина найчастіше приходить в групу, як часто буває веселою, сумною, сердитою, з чим пов'язані такі прояви дитини, як часто і з якого приводу вступає в конфлікт з дорослим і однолітками, виявляє упертість, негативізм агресивність;

- ініціативність, активність у спілкуванні, сором'язливість, боязкість, нерішучості; з чим вони зазвичай пов'язані;

- уміння взаємодії зі ровесниками: розподіляти в грі ролі та обов'язки, вирішувати конфлікти, підпорядковуватися, домовлятися, переконувати, дотримуватися черговості, встановлювати нові контакти, ділитися іграшками;

- уміння культури спілкування: ввічливо спілкуватися, вступати в контакт, приймати пропозиції однолітків і дорослих;

- уміння орієнтуватися у процесі спілкування в почуття і переживання інших;

- пізнавальний інтерес до людей, їх внутрішнього світу;

- поведінка дітей у різних видах діяльності: вміння самостійно висувати ідею, розробляти план дій, діяти відповідно до плану, виправляти помилки, оцінювати свою діяльність, ставлення до вказівок дорослого, порад однолітків тощо).

Свої спостереження за дітьми групи вихователь може узагальнити в таблиці, складеної на основі модифікації методики Т.Репіної «Вивчення особливостей соціально-морального розвитку дітей групи, характеру взаємин дітей в колективі однолітків». Наступною умовою проведення спостереження в процесі виявлення дітей з ознаками соціальної обдарованості є вибір найбільш доцільного його виду. В більшості випадків оптимальним є включене (причетне) спостереження, під час якого педагог включається у взаємодію з дітьми, виступаючи у такий спосіб членом групи, за якою відбувається спостереження.

Спостереження, яке проводить вихователь за дітьми, повинно бути детально спланованим і підготовленим. Правильна організація спостереження передбачає чітке виділення в процесі його планування параметрів і характеристик у поведінці дітей, які будуть предметом спостереження. Наприклад, спостерігаючи за емоційними реакціями дітей у процесі спілкування, можна виділити конкретну дитину або звертати увагу на весь колектив, звертати увагу на конкретні поведінкові та емоційні вияви чи на будь-які, що виникнуть у процесі спільної діяльності, спілкування.

Як науковий метод, спостереження потребує фіксації й аналізу отриманих результатів. Однак слід ураховувати, що їх використання у процесі гри, спілкування повинно бути природним і виправданим. Важливим способом фіксування, на наш погляд, результатів спостереження за поведінкою дітей є ведення вчителем психолого-педагогічного щоденника, форма ведення якого є довільною.

Однією зі складностей методу спостереження є те, що висновки про внутрішній світ дитини, її почуття й ставлення необхідно робити на підставі зовнішніх виявів. Тому важливою умовою організації спостереження за поведінкою дітей у процесі спілкування є звернення пильної уваги на експресію, зовнішнє вираження вихованцями своїх емоцій і почуттів. Для того, щоб зробити висновки про наявність у дитини ознак соціальної обдарованості, необхідно детально аналізувати результати спостереження.

Спостереження, як і будь-який інший метод наукового дослідження, потребує обробки отриманих даних, встановлення причин очікуваних чи спонтанних емоційних реакцій, формування висновків.

Однак необхідно уникати поспішних оцінних суджень, не варто одразу робити категоричні висновки. Варто зіставити отримані результати з поведінкою дитини в інших ситуаціях, виявити мотиви; провести повторні спостереження за нею в типових ситуаціях. Складністю інтерпретації результатів спостереження є те, що вони важко підлягають кількісній обробці.

У процесі аналізу й інтерпретації результатів спостереження важливим «вимірним інструментом» є сам педагог. Тому об'єктивність, надійність і валідність результатів спостереження великою мірою залежить від сформованості комплексу професійно-педагогічних якостей вихователя, необхідних для проведення діагностичної діяльності. У процесі спостереження за дітьми важливою умовою, на наш погляд, є розвиток у вихователя перцептивних здібностей (професійної проникливості, пильності, педагогічної інтуїції, емпатії, здатності сприймати й розуміти іншу людину).

Отже, незважаючи на важливість спостереження у процесі виявлення дітей з ознаками соціальної обдарованості, не слід вважати його універсальним. Оскільки спостереження, як і будь-який інший метод, не може дати повної та різнобічної інформації про предмет дослідження, має певні недоліки. Тому важливою умовою забезпечення ефективності спостереження, об'єктивності його результатів є поєднання його з іншими методами вивчення особистості молодшого школяра та співпраця з практичним психологом.

Література

1. Зязюн І. Майбутніх академіків треба шукати в пісочниці [Електронний ресурс]. URL:http://naps.gov.ua/ua/press/about_us/124/.

2. Марінушкіна О.Є., Замазій Ю.О. Порадник практичного психолога. Х.: Основа, 2008. 236 с.

3. Психология социальной одаренности: пособие по выявлению и развитию коммуникативных способностей дошкольников / Е. А. Панько [и др.]; под ред. Я.Л. Коломинский, Е.А. Панько. 2-е изд., доп. М.: Линка-Пресс, 2009. 271 с.

4. Психология одаренности детей и подростков / под ред. Н.С. Лейтеса. М.: Академия, 1996. 416 с.

5. Рабочая концепция одаренности / под ред. Д.Б. Богоявленской [Електронний ресурс]. URL: <http://psychlib.ru/mgppu/rko/rko-001-.htm>.

6. Холковська І.Л. Діагностика в системі діяльності соціального педагога. Вінниця, 2008. 167 с.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ АДАПТАЦИЯ НАЧИНАЮЩЕГО ПЕДАГОГА В УСЛОВИЯХ РЕАЛИЗАЦИИ ЗАДАЧ ИНСТИТУТА НАСТАВНИЧЕСТВА

Н.В. Вострякова,
научный руководитель Е.Н. Трегубенко
Украина, г. Луганск,
Луганский университет им. Тараса Шевченко

Профессия педагога – одна из важнейших на современном этапе развития человечества. В последнее время мы наблюдаем положительные тенденции, связанные с усовершенствованием педагогического образования. Среди таковых следует отметить повышение требований к поступающим в педагогические вузы, а также увеличение срока обучения в учебных учреждениях, ставших университетами. Кроме